

УДК 336.77

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Досліджено розвиток банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні в умовах циклічності економіки. Проведено аналіз динаміки валового внутрішнього продукту, загальних активів і кредитного портфеля банків України за період 2012–2016 рр. Досліджено зміни в структурі кредитних вкладень банківських установ нефінансовим корпораціям у розрізі строків погашення, видів валют, цільового спрямування та за видами економічної діяльності. Проаналізовано динаміку і структуру депозитів резидентів, залучені депозитними корпораціями у розрізі строків погашення за даний період. Виявлено основні чинники, що гальмують відновлення банківського кредитування корпоративних клієнтів. Зазначено, що основними проблемами розвитку банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні в умовах циклічності економіки є високий рівень процентних ставок за кредитами, значна частка збиткових підприємств та простроченої заборгованості за кредитами у загальному обсязі кредитного портфеля банків, прирощення показника непрацюючих кредитів (NPL), надання банками переваги купівлі державних цінних паперів при наявності достатньої ліквідності для кредитування економіки, зловживання видачею банками інсайдерських кредитів. Проаналізовано частку збиткових підприємств в Україні за видами економічної діяльності у 2016 р. На основі проведеного аналізу зроблено висновки щодо тенденцій розвитку банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення банківського кредитування корпоративних клієнтів в умовах циклічності економіки.

Ключові слова: банківські установи; банківське кредитування; банківська система; кредитний портфель; корпоративні клієнти; нефінансові корпорації; фізичні особи; депозити; прострочена заборгованість; процент; непрацюючі кредити.

JEL: G 210

Постановка проблеми. Банківські установи України до фінансової кризи 2008 р. інтенсивно розвивалися, в основному – за рахунок збільшення кредитування населення. Саме масове споживче кредитування банками населення і стало однією з причин кризових явищ у банківській системі. Сучасні умови розвитку банківської системи визначають необхідність зниження процентних ставок за кредитами, які направляються у виробничий сектор, зростання диверсифікації діяльності банків у різних сферах банківських послуг, зокрема, впровадження і розвитку нових кредитних продуктів для корпоративних клієнтів за різними видами економічної діяльності. Від здатності банківської системи забезпечувати потреби корпоративних клієнтів необхідними грошовими ресурсами залежать темпи та стійкість економічного зростання. У зв'язку з цим, актуального значення набуває вирішення

© Ярослав Чайковський, 2017.

проблеми та вдосконалення банківського кредитування корпоративних клієнтів в умовах циклічності економіки України.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню ролі банківського кредиту в розвитку економіки присвячено значну кількість праць вітчизняних науковців. Суттєві надбання у дослідженні цих питань належать таким вітчизняним вченим-економістам як: Ю. Ю. Вергелюк [1], О. В. Дзюблюк [2], Н. К. Жукова [3], Н. В. Зражевська [3], В. В. Коваленко [4], В. В. Козюк [5], Л. В. Кузнецова [6], Б. Л. Луців [7] та ін. Проте в їхніх працях досліджуються окремі аспекти функціонування кредитних відносин, їхня дія на певних етапах економічного розвитку, причому недостатньо уваги приділено особливостям і напрямкам їх удосконалення в умовах циклічності економіки. Таким чином, банківське кредитування корпоративних клієнтів в Україні в умовах циклічності економіки потребує подальших наукових досліджень і розробок.

Мета дослідження. Провести аналіз розвитку та сучасного стану банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні, визначити проблеми в даній сфері, а також виробити практичні та методологічні рекомендації щодо вдосконалення роботи банківських установ в сфері кредитування корпоративних клієнтів в умовах циклічності економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних реаліях невід'ємною умовою відновлення та розвитку національної економіки залишається банківське кредитування корпоративного сектору. Однак причиною уповільнення процесу відновлення економіки України є недостатність банківського кредитування. При цьому попит на банківські кредити з боку корпоративних клієнтів продовжує зростати [1, с. 101].

Таким чином, на наш погляд, в умовах циклічності економіки для економічного зростання в Україні необхідна активізація банківського кредитування корпоративних клієнтів.

На рис. 1 подано аналіз динаміки співвідношення обсягу активів банків до валового внутрішнього продукту (ВВП) як одного з показників рівня розвитку банківської системи в економіці України.

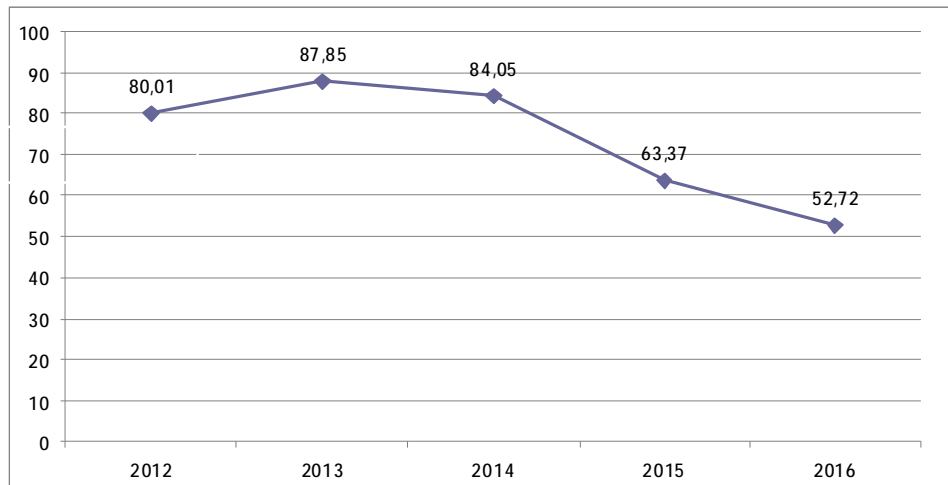

Рис. 1. Динаміка показника співвідношення загальних активів банків України до ВВП у 2012-2016 рр.

Примітка. Побудовано на основі інформації Міністерства фінансів України [8] та основних показників діяльності банків України [9].

Як видно з рис. 1, показник співвідношення активів банків до ВВП у 2013 р. досяг найвищої точки – 87,85%. У період 2014–2016 рр. цей показник зазнає постійного зниження, при цьому в 2015 р. він суттєво знизився до рівня 63,37%, а у 2016 р. становить тільки 52,72% (рис. 1).

У табл. 1 подано тенденцію зміни темпів ВВП та обсягів банківського кредитування за останні п'ять років за 2012–2016 рр.

Таблиця 1

Динаміка обсягу ВВП, розмірів і структури активів та кредитного портфеля банків за 2012–2016 рр.

Показники	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017
1. Обсяг валового внутрішнього продукту, млн. грн.	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182
2. Темп зростання валового внутрішнього продукту, %	x	3,3	7,7	26,3	20,4
3. Загальні активи, млн. грн.	1267892	1408688	1520817	1571411	1737272
4. Річний темп приросту загальних активів, %	x	11,1	8,0	3,3	10,6
5. Кредити надані, млн. грн.	815327	911402	1006358	1009768	1005923
6. Ріст кредитів наданих, %	x	11,8	10,4	0,3	-0,4
7. Частка кредитів наданих у загальних активах, %	64,3	64,7	66,2	64,3	57,9
8. Кредити, що надані суб'єктам господарювання	609202	698777	802582	830632	847092
9. Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання	74,4	76,7	78,8	82,3	84,2
10. Кредити, надані фізичним особам	161775	167773	179040	175711	157385
11. Частка кредитів, наданих фізичним особам, %	19,8	18,4	17,8	17,4	15,7
12. Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	8,9	7,7	13,5	22,1	30,5%
13. Питома вага підприємств, які одержали збиток, %	35,5	34,1	33,7	26,3	26,6

Примітка. Побудовано на основі інформації Міністерства фінансів України [8], основних показників діяльності банків України [9], даних Національного банку України [10] та Державної служби статистики України [11].

У 2013–2014 рр. темпи збільшення обсягів кредитування випереджали темпи зростання ВВП (табл. 1). Відповідно, в розвитку економіки країни в цей період переважали екстенсивні процеси, котрі створювали передумови для втягнення великих сум банківського кредиту на покриття затрат підприємств та споживчих витрат населення. Лише у 2015–2016 рр. з'явилися перші ознаки перевищення темпів зростання ВВП над темпами росту наданих кредитів (табл. 1).

У 2015–2016 рр. окреслилась стійка тенденція до випередження темпів зростання загальних активів над темпами збільшення обсягів кредитування. Загальні активи банківської системи України за 2015 р. зросли на 3,3%, а загальний обсяг кредитних вкладень зріс лише на 0,3%. За 2016 р. активи банківської системи зросли на 10,6%, а надані банківські кредити зменшилися на -0,4%. На зниження росту наданих кредитів в сучасних умовах,

зокрема в 2015–2016 рр. (табл. 1), суттєво вплинув кризовий стан, в якому перебуває Україна в останні два роки, коли банки значно зменшили власну кредитну діяльність.

Надання кредитів і проведення кредитної політики є найпоширенішою операцією банківських установ. Кредитні операції займають основну частину активів банківських установ. Однак протягом 2015–2016 рр. одночасно зі зниженням темпів росту наданих кредитів високими темпами відбувалося зменшення їх частки в загальних активах банків. Так, протягом останніх двох років частка кредитного портфеля в загальних активах поступово знижувалася до 64,3% у 2015 р. та до 57,9% у 2016 р. Таким чином, у 2016 р. цей показник за останні п'ять років є найнижчим. Він також є нижчим, у порівнянні з банками Польщі, де частка кредитного портфеля у загальних активах банків на початок 2017 р. становила 66,3% [12, с. 43].

Протягом 2016 р. обсяг клієнтського кредитного портфеля скоротився на 3845 млн. грн. та станом на 01.01.2017 р. становив 1005923 млн. грн. проти 1009768 млн. грн. на 01.01.2016 р. (табл. 1, рис. 2) [13, с. 9].

Скорочення загального обсягу кредитного портфеля відбувалося внаслідок зменшення протягом 2016 р. суми кредитів, наданих фізичним особам. Так, з 2012 р. по 2016 р. банківське кредитування фізичних осіб в Україні розвивалося нерівномірно (табл. 1, рис. 2). Зокрема, у 2012–2014 рр. ринок кредитування фізичних осіб почав поступово відновлюватися. Про це свідчить активізація обсягів кредитування банківськими установами фізичних осіб за даний період. Як свідчить аналіз даних, наведених в табл. 1 та на рис. 2, у період 2012–2014 рр. спостерігалось незначне зростання темпів кредитування банківськими установами населення на 17265 млн. грн., або на 10,7%, з 161775 млн. грн. у 2012 р. до 179040 млн. грн. в 2014 р., яке досягло максимуму за цей період. У 2015–2016 рр. банківське кредитування фізичних осіб почало суттєво зменшуватися до 175711 млн. грн. у 2015 р. та до 157385 млн. грн. у 2016 р., що менше за рівень 2012 р. Це пов'язано з погіршенням рівня платоспроможності населення, зростанням безробіття.

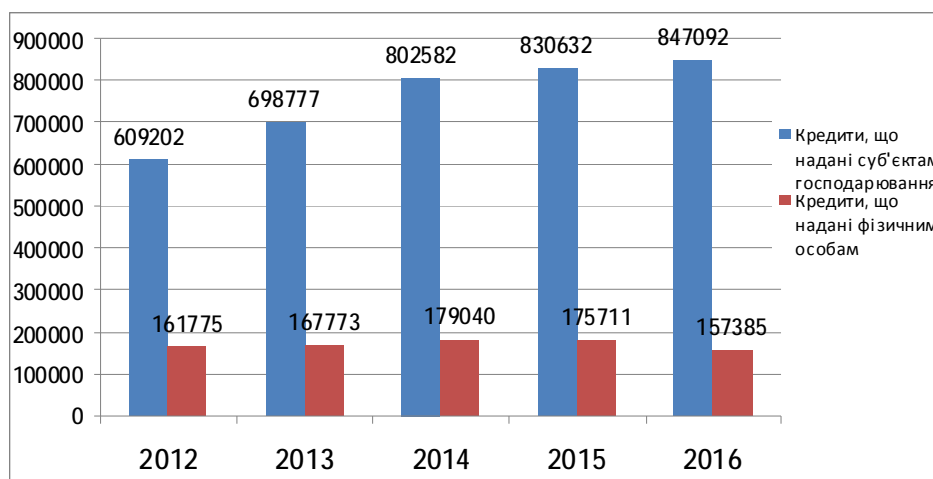

Рис. 2. Динаміка кредитів, наданих банками суб'єктам господарювання та фізичним особам у 2012–2016 рр.

Примітка. Побудовано на основі основних показників діяльності банків України [9] та даних Національного банку України [10].

Кредити, надані суб'єктам господарювання за підсумком 2016 р., навпаки збільшилися на 16460 млн. грн., або на 1,98%, та на початок 2017 р. досягли 847092 млн. грн. (табл. 1, рис. 2) [13, с. 9]. Активізації корпоративного кредитування сприяло, зокрема, поліпшення надійності суб'єктів господарювання як позичальників, з огляду на покращення їх фінансових результатів в умовах циклічності економіки. Зокрема, питома вага підприємств, які одержали збиток, за період 2012–2015 рр. постійно знижувалася, із 35,5% у 2012 р. до 26,3% у 2015 р. У 2016 р. цей показник зріс на 0,3% та становив 26,6%.

За проаналізований період частка кредитів, що надані суб'єктам господарювання, у загальному обсязі банківських кредитів постійно зростала, з 74,4% у 2012 р. до 84,2% у 2016 р. (табл. 1). Таким чином, основними позичальниками банківських установ є корпоративні клієнти.

Сучасний стан банківського кредитування фізичних осіб навпаки характеризується стрімким скороченням їх частки у загальних обсягах банківського кредитування. Так, у 2012–2016 рр. частка кредитів фізичним особам у загальній сумі наданих кредитів знижувалася з 19,8% у 2012 р. до 15,7% у 2016 р., що є найнижчим показником за період дослідження (табл. 1).

Економічна криза, падіння ділової активності суб'єктів господарювання та зростання витрат населення на споживання закономірно провокують погіршення кредитно-платіжної дисципліни позичальників, а отже, – і погіршення якості кредитного портфеля банків [14, с. 14]. Підтвердженням неефективності кредитних операцій банків є стрімке зростання прострочених кредитів. Так, в Україні збільшується частка проблемних кредитів. У 2013 р. проблемними вважалися тільки 7,7% від усіх кредитів. На 1 січня 2015 р. частка проблемних кредитів в сукупному обсязі наданих українськими банками позик склала 13,5%, на 1 січня 2016 р. – 22,1%. За станом на 1 січня 2017 р. частка простроченої заборгованості за банківськими кредитами становила вже 30,5% суми кредитів (табл. 1).

Корпоративний клієнтський кредитний портфель за підсумками 2016 р. представлений здебільшого короткостроковими (до 1 року – 37,2%) і середньостроковими (від 1 до 5 років – 43,0%) кредитами нефінансовим корпораціям (табл. 2) [13, с. 9].

Таблиця 2

**Кредити, надані депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям,
у розрізі строків погашення в 2012–2016 рр.**

Період	Усього		до 1 року		від 1 до 5 років		більше 5 років	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2012	605425	100,0	296547	50,0	235171	38,8	73707	12,2
2013	691903	100,0	358812	51,9	247827	35,8	85264	12,3
2014	778841	100,0	339631	43,6	333646	42,8	105564	13,6
2015	787795	100,0	387900	49,2	289883	36,8	110012	14,0
2016	822114	100,0	306002	37,2	353748	43,0	162364	19,8

Примітка. Побудовано на основі даних грошово-кредитної та фінансової статистики Національного банку України [15].

Довгострокові банківські кредити нефінансовим корпораціям займають незначне місце, проте їх обсяг та питома вага у загальному корпоративному клієнтському кредитному портфелі за останні п'ять років постійно зростали. Так, частка банківських кредитів нефінансовим корпораціям на термін більше п'яти років кожного року поступово збільшувалася з 12,2% у 2012 р. до 19,8% у 2016 р. Однак низька частка довгострокових кредитів у кредитному портфелі банків не створює умови для економічного зростання та посилення позитивного впливу банківської системи на соціально-економічний розвиток України. Така закономірність пояснюється тим, що за користування довгостроковими кредитами банками встановлюються процентні ставки, котрі значно перевищують рентабельність господарської діяльності підприємств. При цьому суттєве значення для термінів кредитування мають показники інфляції.

Вирішальним чинником, що визначає величину та структуру кредитних вкладень в економіку, зокрема щодо термінів кредитування суб'єктів господарювання, є також обсяги й структура залучених банком депозитів. Тому незначні обсяги надання довготермінових кредитів клієнтам визначаються порівняно невисокою часткою довготермінових депозитів у загальному обсязі залучених банками коштів підприємств, організацій і населення (табл. 3).

Таблиця 3

Депозити резидентів, залучені депозитними корпораціями, у розрізі строків погашення в 2012–2016 рр.

Період	Усього, млн. грн.	на вимогу		до 1 року		від 1 року до 2 років		більше 2 років	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2012	572342	185314	32,4	187948	32,8	163861	28,6	35219	6,2
2013	669974	205565	30,7	188831	28,2	249362	37,2	26216	3,9
2014	675093	250153	37,1	210442	31,2	186535	27,6	27963	4,1
2015	716728	305383	42,6	271454	37,9	120055	16,7	19836	2,8
2016	793475	364547	45,9	271849	34,3	148497	18,7	8581	1,1

Примітка. Побудовано на основі даних грошово-кредитної та фінансової статистики Національного банку України [15].

Довготермінові депозити є тією стійкою частиною ресурсної бази, здатної забезпечити необхідний потенціал для активізації кредитування банками виробничого сектора в умовах циклічності розвитку економіки. Як видно з даних, наведених в табл. 3, незважаючи на певне зростання за останні роки загального обсягу залучених банками депозитів, частка довготермінових депозитів у структурі залучених ресурсів залишається ще на доволі низькому рівні, зокрема на 01.01.2017 р. депозити на строк від 1 року до 2 років становили 18,7%, а на строк більше 2 років – всього 1,1%.

Залишки за кредитами, наданими нефінансовим корпораціям в іноземній валюті, у 2016 р. зменшилися на 44492 млн. грн., або на 9,9%, з 449174 млн. грн. у 2015 р. до 404682 млн. грн. у 2016 р. Це поліпшило структуру корпоративного кредитного портфеля за видами валют в порівнянні з 2015 р. Так, за 2016 р. частка кредитів в іноземній валюті, наданими депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям в загальному їх обсязі,

знизилися з 57,0% на початок року до 49,0% на кінець року, а за кредитами в національній валюті – навпаки, зросла з 43,0% до 51,0% (табл. 4).

Таблиця 4

Кредити, надані депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям, у розрізі видів валют за 2012–2016 рр.

Період	Усього		В національній валюті		В іноземній валюті	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2012	605425	100,0	393147	64,9	212278	35,1
2013	691903	100,0	454215	65,6	237688	34,4
2014	778841	100,0	412939	53,0	365902	47,0
2015	787795	100,0	338621	43,0	449174	57,0
2016	822114	100,0	417432	51,0	404682	49,0

Примітка. Побудовано на основі даних грошово-кредитної та фінансової статистики Національного банку України [15].

Протягом 2012–2016 рр. структура кредитів, виданих нефінансовим корпораціям за цільовим спрямуванням, значних змін не зазнала. Станом на 01.01.2017 р. продовжують переважати інші кредити (98,6%), зокрема, кредитування поточної діяльності. Слід відзначити, що іпотечні кредити зросли на 43839 млн. грн., або на 43,1%, зі 101840 млн. грн. у 2015 р. до 145679 млн. грн. у 2016 р., і складають лише 17,7% (табл. 5).

Таблиця 5

Кредити, надані депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям, за цільовим спрямуванням в 2012–2016 рр.

Період	Усього		Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		Інші кредити		Із загальної суми іпотечні кредити	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2012	605425	100,0	7467	1,2	597958	98,8	112061	18,5
2013	691903	100,0	13026	1,9	678877	98,1	110708	16,0
2014	778841	100,0	15548	2,0	763293	98,0	121996	15,7
2015	787795	100,0	12986	1,7	774810	98,3	101840	12,9
2016	822114	100,0	11138	1,4	810976	98,6	145679	17,7

Примітка. Побудовано на основі даних грошово-кредитної та фінансової статистики Національного банку України [15].

Корпоративний клієнтський кредитний портфель за видами економічної діяльності станом на 01.01.2017 р. представлено на рис. 3 [13, с. 9].

Протягом багатьох років найбільша частка кредитів, виданих нефінансовим корпораціям, продовжувала припадати на оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Станом на 01.01.2017 р. розподіл кредитів за видами економічної діяльності зазнав структурних змін. Найбільша частка кредитів, виданих нефінансовим корпораціям, припадає вже на переробну промисловість (38%). Розподіл кредитів між

іншими видами економічної діяльності таких: 18% кредитів спрямовано на оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, 13% – на операції з нерухомим майном, 7% – на постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, на транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність, 5% – на професійну, наукову та технічну діяльність, 4% – на будівництво та сільське господарство, 2% – на добувну промисловість і розроблення кар'єрів та ін. (рис. 3).

Рис. 3. Корпоративний клієнтський кредитний портфель за видами економічної діяльності на 01.01.2017 р., %

Примітка. Побудовано на основі даних аналітичного огляду банківської системи України за 2016 р. [13, с. 10]

Серед головних чинників, що гальмують відновлення банківського кредитування корпоративних клієнтів в сучасних умовах, виступають високий рівень невизначеності відносно подальшого економічного розвитку в умовах циклічності економіки, високий рівень процентних ставок за кредитами (рис. 4) та обмежене коло надійних позичальників-юридичних осіб (табл. 1, рис. 5) [13, с. 8].

Протягом 2016 р. поліпшувалася ліквідність банківського сектору завдяки поверненню коштів клієнтів [16, с. 1]. Також протягом 2016 р. Національний банк України в кілька етапів зменшив облікову ставку з 22,0% до 14,0% [17]. Усі ці заходи забезпечили передумови для зниження банками відсоткових ставок за депозитами та кредитами. Відсоток за депозитами за 2016 р. знизився на 0,8% – з 11,2% до 10,4%. Зниження вартості фондування створило для банків можливість у 2016 р. знизити відсоткові ставки за кредитами для бізнесу. Так, за результатами 2016 р. значення відсоткової ставки за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, знизилася на 1,9% – з 17,0% на початку року до 15,1% річних на кінець року (рис. 4). Проте вартість нових кредитів усе ще залишається високою. В сучасних умовах банки України закладають у ставки максимальні

кредитні ризики, які враховують стан економіки країни, політичну ситуацію, рівень облікової ставки, попит на кредит, якість і вартість застави.

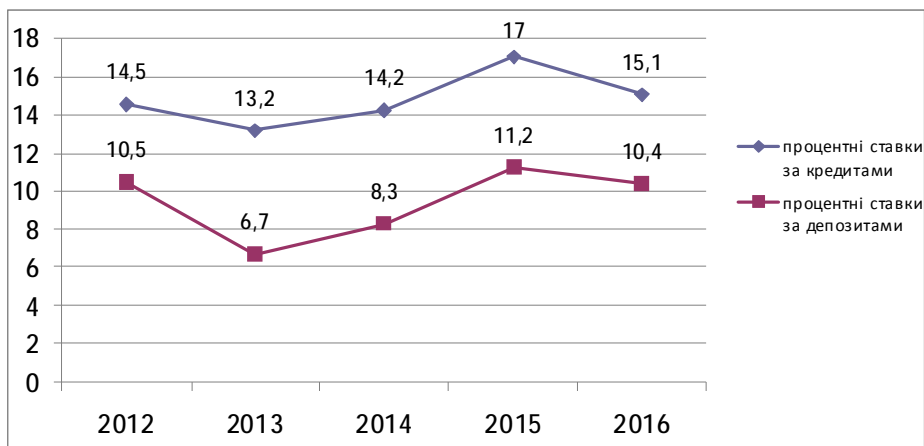

Рис. 4. Динаміка процентних ставок за новими кредитами, наданими депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям у 2012–2016 рр.

Джерело. Побудовано на основі даних грошово-кредитної та фінансової статистики Національного банку України [15].

Невисока кредитна активність банківських установ зумовлена також обмеженим колом надійних позичальників. Так, аналізуючи фінансовий результат від діяльності підприємств з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства в 2016 р., чистий збиток отримали 26,6% підприємств, у тому числі 34,2% – великі підприємства, 24,5% – середні підприємства, 27,2% – малі підприємства, включаючи 28,1% мікропідприємства (рис. 5). Таким чином, відповідно до фінансових результатів, найбільш надійними позичальниками для банків є середні підприємства [18].

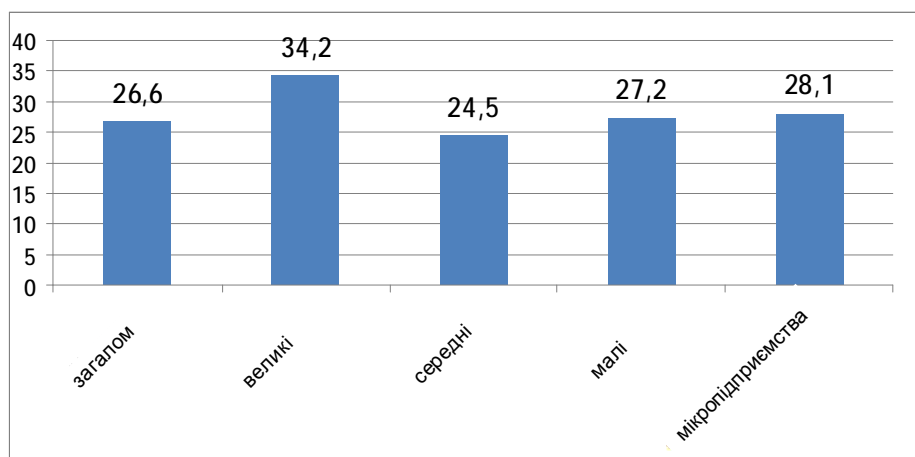

Рис. 5. Частка збиткових підприємств в Україні в 2016 році, %

Джерело. Побудовано на основі даних про фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності у 2016 р. [18].

На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки щодо тенденцій розвитку банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні в умовах циклічності економіки:

1. Темпи зростання загальних активів банків у 2015–2016 рр. перевищують темпи зростання кредитування. Кредитна активність банків відновлюється недостатньо високими темпами.

2. За останні п'ять років питома вага кредитів в загальній сумі активів банків зменшилася з 64,3% у 2012 р. до 57,9% у 2016 р., що свідчить про те, що кредитна активність банків продовжує залишатись невисокою.

3. Основним позичальником є сектор нефінансових корпорацій. Таким чином, відновлюється виробниче призначення кредиту, тобто банки поступово переорієнтувалися з кредитування населення на кредитування економіки.

4. У 2016 р. кредитний портфель суб'єктів господарської діяльності за видами економічної діяльності був представлений переважно кредитами, наданими представникам сфери “Переробна промисловість” (38,0%) та “Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів” (18,0%).

5. Щодо кредитів в інвестиційну діяльність, то зростання їх обсягу на 43839 млн. грн., або на 43,1%, з 101840 млн. грн. у 2015 р. до 145679 млн. грн. у 2016 р., а частки на 4,8%, з 12,9% до 17,7% відповідно, відповідає стратегічному завданню модернізації вітчизняної економіки.

6. У 2016 р. високий рівень процентних ставок за кредитами (15,1% для нефінансових корпорацій), значна питома вага простроченої заборгованості за кредитами у загальному обсязі наданих кредитів (30,5%) та збиткових підприємств (26,6%) є основними проблемами на шляху розвитку банківського кредитування в Україні.

Таким чином, обсяг банківських кредитів в українську економіку недостатній. На готовність банків кредитувати економіку впливають наявність у них достатньої ліквідності, кредитний ризик та прибутковість банківського кредиту.

Недостатня вимогливість під час вивчення фінансового стану банку позичальника, надання інсайдерських кредитів призвели до різкого зростання ризику при наданні банківських кредитів підприємствам. Саме ці недоліки в кредитній політиці банків посилювали кризові явища. Внаслідок цього чимало банків, які дотримувалися ризикової кредитної політики, тепер мають великі суми простроченої заборгованості за кредити та проценти на них і опинилися на межі банкрутства. А ті банки, які дотримувалися менш ризикової кредитної політики, обережно надавали кредити, сьогодні мають великі залишки вільної ліквідності, не використовують їх для отримання прибутків і тому теж зазнають значних збитків. При наявності гривневої ліквідності банки придбають державні цінні папери (облігації внутрішньої державної позики – ОВДП) у свій портфель, фактично кредитуючи дефіцит бюджету замість кредитувати економіку. ОВДП є для банків прибутковим та менш ризиковим інструментом, особливо в порівнянні з кредитуванням бізнесу. Вкладення в ОВДП є також інструментом диверсифікації активів та управління ліквідністю в період, поки банк не знайде надійного позичальника для надання йому кредиту.

З 30 червня 2016 р. у зв'язку із набуттям чинності Постанови № 351, запроваджено зміни до категоризації активів банків [19]. Запроваджено поняття “непрацюючі активи/кредити”, що є максимально близьким до загальноприйнятого у світовій практиці поняття “non-performing exposures/loans” (NPE/NPL). Починаючи з травня 2017 р., Національний

банк України почав публікувати статистику непрацюючих кредитів, розрахованих за новими правилами [20, с. 9].

Перехід на нову методологію розрахунку непрацюючих кредитів не мав значного впливу на розмір та частку NPL у більшості галузей промисловості. Найбільший приріст непрацюючих кредитів припав на сектор торгівлі (з 21% до 65%): до нього належить більшість неопераційних компаній, кредити яким визнано NPL через відсутність коштів [21, с. 22].

Загалом частка непрацюючих кредитів серед підприємств реального сектора в березні 2017 р. становила 46% (без урахування NPL Приватбанку). Це на 6% більше, ніж на початок 2017 р., до зміни методики розрахунку. Найменші частки в легкій промисловості (12%), транспорті (15%), постачанні електроенергетики (21%) та сільському господарстві (21%), найбільші – у будівництві та нерухомості (71%), і металургії (60%) (рис. 6) [21, с. 22].

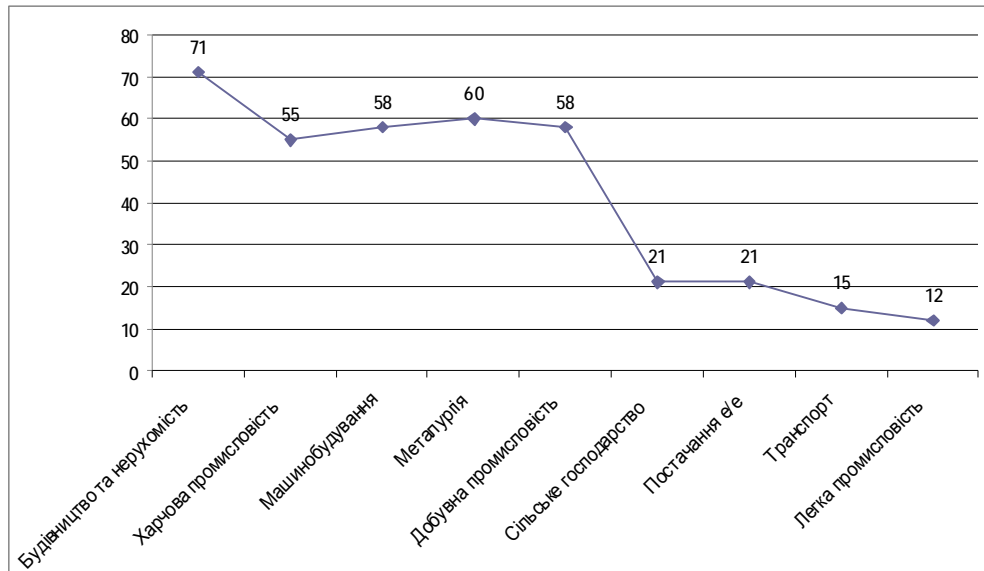

Рис. 6. Частка непрацюючих банківських кредитів нефінансовим корпораціям, станом на 01.04.2017 р.

Джерело. Побудовано на основі даних звіту про фінансову стабільність за червень 2017 р. [21, с. 22]

На думку В. В. Козюка, відмінності в характері відновлення кредитування та в поведінці банків після криз 2008–2009 та 2014–2015 рр. слід пов'язувати з тим, що в першому випадку шок сприймався як транзитивний, хоч і сильний, а підходи до банківського регулювання практично не змінились, тоді як в другому випадку шок сприймається як перманентний з огляду на невизначеність ситуації з війною на Сході України, а банківське регулювання змінюється в напрямку забезпечення фінансової стабільності. Останнє часто розцінюється як підвищення регуляторного тиску та зниження прибутковості банківської діяльності через те, що в попередні роки відповідальність власників була суттєво занижена за рахунок недокапіталізації банків та перекладання фінансування інсайдерських проектів на вкладників та платників податків [5].

Зміна методики визначення кредитів пов'язаним особам у 2015 р. дала можливість побачити, що у банківській системі рівень кредитування пов'язаних осіб сягнув 63,72% у 2015 р., знижуючись до 28,8% у 2016 р. При цьому за окремими банками фактичний рівень кредитів пов'язаним особам сягав від 90 до 100% [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу розвитку банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні в умовах циклічності економіки, можна зробити такі висновки щодо удосконалення системи банківського кредитування позичальників-юридичних осіб, котра охоплює нижчезазначені напрямки:

1. На сучасному етапі економічного розвитку з метою стимулювання надання банками довготермінових позик на інвестиційну діяльність необхідно створити умови для акумуляції у банках значних депозитів, щоб забезпечити необхідний обсяг кредитів, котрі мають надавати банківські установи. Для цього необхідно стимулювати формування термінових депозитів шляхом диференціації норм обов'язкових резервів залежно від виду депозитів, зниження податку на прибуток за процентами на термінові депозити.

2. Реалізація цілей банку у сфері організації кредитних відносин вимагає розробки адекватних заходів з розвитку і вдосконалення депозитних операцій. Такими заходами, на наш погляд, можуть бути:

- приділення більшої уваги розвитку депозитних операцій з юридичними та фізичними особами на основі впровадження нової техніки і технології банківського обслуговування клієнтів;

- активне застосування комплексного обслуговування клієнтури як засобу підвищення конкурентоспроможності банку, яке складається з набору базових банківських послуг з обслуговування поточних рахунків у національній та іноземній валютах, проведення платежів та операцій з готівковими коштами, що веде до зберігання коштів на рахунках, залучення коштів на депозити для надання різних видів кредитів;

- пропонування банками додаткових послуг за депозитними, зокрема, картковими рахунками (надання кредитних та інших видів платіжних карток);

- розширення обсягів та різних видів термінових депозитів, збільшення кола депозитних рахунків з різноманітним режимом використання, котрі дають змогу поєднувати термінові вклади з вкладами на вимогу;

- активне використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів, зокрема складні проценти.

3. Покращити регулятивну базу, в тому числі закони, котрі захищають права кредиторів. Зокрема, слід прийняти Закон України "Про банківське кредитування" з урахуванням об'єктивних законів функціонування кредиту, принципів та умов організації кредитування, де визначити як відповідальність банку, так і позичальника, а також держави та ін. Необхідно змінити правила вимоги боргу за банківськими кредитами. Повернення боргів має бути незаперечним і пріоритетним, а тому доцільно переглянути багато положень чинного законодавства. Зокрема, треба законодавчо встановити відповідальність за кредитну заборгованість, за ухилення позичальників від повернення кредитів, посилити цивільну, кримінальну та адміністративну відповідальність юридичних осіб та їх керівників за ухилення від сплати боргів банкам-кредиторам.

4. Сформувані інфраструктуру кредитних операцій (у тому числі, інформаційного,

методичного, кадрового забезпечення та ін.). Зокрема, Національному банку України слід розробити Положення "Про роботу з проблемними кредитами" та ін.

5. Банківським установам необхідно вдосконалювати внутрішню нормативну базу з питань кредитування. Зокрема, визначати та адекватно оцінювати чинники, котрі впливають на рівень кредитного ризику. Оптимізувати кредитний портфель з точки зору кредитних ризиків, складу клієнтів і структури кредитів.

6. Знизити ціну кредиту та розширити його доступ для ширшого кола клієнтів, в т. ч. корпоративних, і реального сектора економіки.

7. Здійснити адаптацію міжнародного досвіду кредитування до української банківської практики, звернувши особливу увагу на розвиток кредитних ліній, овердрафтів, консорціумних, синдикованих та паралельних кредитів.

Ці пропозиції сприяли б дотриманню принципів кредитування, зниженню ризиків у взаємовідносинах банку з підприємствами. Успішне здійснення кредитних операцій установами банків і можливість одержання кредитів суб'єктами господарювання у значній мірі залежать від роботи банків з проблемними кредитами. У зв'язку з цим, надзвичайної актуальності набувають питання удосконалення роботи банків з проблемними кредитами з використанням зарубіжного досвіду щодо можливості його використання в Україні. Проведений нами більш глибокий аналіз діяльності банківських установ у сфері кредитування позичальників як юридичних, так і фізичних осіб в умовах циклічності економіки, зокрема прирощення показника непрацюючих кредитів (NPL), надання банками переваги купівлі державних цінних паперів при наявності достатньої ліквідності для кредитування економіки, зловживання видачею банками інсайдерських кредитів, дозволить запропонувати шляхи підвищення ефективності кредитної діяльності вітчизняних банків у післякризовий період.

Список використаних джерел

1. Вергелюк Ю. Ю. Банківське кредитування економіки України у посткризовий період [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Вергелюк // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 101–109. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/zpnudps_2011_1_12.pdf.
2. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : моногр. / за ред. д. е. н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : Астон, 2012. – 358 с.
3. Жукова Н. К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні [Електронний ресурс] / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис XXI. – 2011. – № 5–6. – С. 54–57. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ech/2011_5-6/2011_5_6/54_57.pdf.
4. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку : моногр. / за ред. В. В. Коваленко. – Одеса : Вид-во "Атлант", 2015. – 217 с.
5. Козюк В. В. Тяжелый долг. Как очистит рынок от плохих кредитов [Електронний ресурс] / В. В. Козюк // Ліга. Финансы. – 2017. – Режим доступу: <http://finance.liga.net/banks/2017/11/13/articles/55554.htm>.
6. Кузнєцова Л. В. Аналіз індикаторів кредитних циклів у банківській системі України [Електронний ресурс] / Л. В. Кузнєцова, Д. Ю. Кретов // Економіка та

- суспільство. – 2016. – Вип. 7. – С. 767–772. – Режим доступу : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/129.pdf.
7. Луців Б. Л. Банківська діяльність в сфері інвестицій / Б. Л. Луців. – Тернопіль : Економічна думка : Карт-бланш, 2001. – 320 с.
 8. Валовий внутрішній продукт України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
 9. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.gov.ua/dataset/resource/>.
 10. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.
 11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 12. Raport o sytuacji banków w 2016 r. Urząd Komisji nadzoru finansowego. – Warszawa, 2017. – 121 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_O_SYTUACJI_BANKOW_2016_54435.pdf.
 13. Аналітичний огляд банківської системи України за 2016 р. НРА “Рюрик”. – [Електронний ресурс]. – Національне рейтингове агентство “Рюрик”. – 2017. – 22 с. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf.
 14. Гладких Д. М. Ключові проблеми діяльності українських державних банків [Електронний ресурс] / Д. М. Гладких // Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. – 2015. – 20 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/derzhavni_banki-fe7dc.pdf.
 15. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415.
 16. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс]. – 2017. – Вип. 2 (лютий). – 10 с. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>.
 17. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.
 18. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/fr_ed_0416_u.htm.
 19. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ № 351, прийнята 30.06.2016 р. / Національний банк України. – Офіційний текст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/paran18#n18>.
 20. Гладких Д. М. Основні напрями активізації корпоративного кредитування в Україні в контексті поскризого відновлення банківської системи [Електронний ресурс] / Д. М. Гладких. – 22 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/korp_kred-54d71.pdf.
 21. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – 2017, червень. – 59 с. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>.

References

1. Verheliuk Yu. Yu. Bankivske kredytuvannia ekonomiky Ukrainy u postkryzovyi period [Bank lending of Ukraine's economy in the post-crisis period]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy – Collection of research papers of the National University of State Tax Service of Ukraine*, 2011, No. 1, pp. 101-109, from file:///C:/Users/Admin/Downloads/znprnudps_2011_1_12.pdf [in Ukrainian].
2. Bankivska systema Ukrainy: stanovlennia i rozvytok v umovakh hlobalizatsii ekonomichnykh protsesiv : monohr. [Ukraine's banking system: the establishment and development in the face of globalization of economic processes: monograph]. Ternopil: Aston, 2012, 358 p. [in Ukrainian].
3. Zhukova N. K., Zrazhevska N. V. Suchasnyi stan rynku bankivskykh kreditiv v Ukraini [The current state of Ukraine's credit market]. *Ekonomichni chasopys XXI – Economic Annals-XXI*, 2011, No. 5-6, pp. 54-57, from http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ech/2011_5-6/2011_5_6/54_57.pdf [in Ukrainian].
4. Kredytna diialnist bankiv Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku : monohr. [Bank lending in Ukraine: challenges and prospects for growth: monograph]. Odesa: Atlant, 2015, 217 p. [in Ukrainian].
5. Koziuk V. V. Tiazhelyi dolg. Kak ochistit rynek ot plokhikh kreditov [Non-performing loans. Ways to manage non-performing loans]. *Liga. Finansy – League. Finance*, 2017, from <http://finance.liga.net/banks/2017/11/13/articles/55554.htm> [in Russian].
6. Kuznietsova L. V., Kretov D. Yu. Analiz indyikatoriv kredytnykh tsykliv u bankivskii systemi Ukrainy [Analysis of lending cycles in Ukraine's banking system]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 2016, Issue 7, pp. 767-772, from http://www.economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/129.pdf [in Ukrainian].
7. Lutsiv B. L. Bankivska diialnist v sferi investytsii [Banking in the field of investments]. Ternopil: Ekonomichna dumka: Kart-blansh, 2001, 320 p. [in Ukrainian].
8. Valovyi vnutrishnii produkt Ukrainy [The gross domestic product of Ukraine], from <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/> [in Ukrainian].
9. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy [The key performance indicators of Ukraine's banks], from <http://data.gov.ua/dataset/resource/> [in Ukrainian].
10. Pokaznyky bankivskoi systemy [Indicators of the banking system], from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442 [in Ukrainian].
11. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine], from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. Raport o sytuacji banków w 2016 r. Urząd Komisji nadzoru finansowego [Report on the status of banks in 2016]. Warszawa, 2017, 121 p., from https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_O_SYTUACJI_BANKOW_2016_54435.pdf [in Polish].
13. Analitichnyi ohliad bankivskoi systemy Ukrainy za 2016 r. [Analytical review of Ukraine's banking system]. *Natsionalne reitynhove ahentstvo "Riurik" – National rating agency "Riurik"*, 2017, 22 p., from http://riurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf [in Ukrainian].
14. Hladkykh D. M. Kliuchovi problemy diialnosti ukrainskykh derzhavnykh bankiv [The key performance challenges of Ukraine's state-owned banks]. *Analitichna zapyska*.

- Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – A policy brief. The National Institute for Strategic Studies, 2015, 20 p., from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/derzhavni_banki-fe7dc.pdf [in Ukrainian].*
15. Hroshovo-kredytna ta finansova statystyka [Monetary and financial statistics], from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415 [in Ukrainian].
 16. Ohliad bankivskoho sektoru [The review of the banking sector], 2017, Issue 2 (February), 10 p., from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516> [in Ukrainian].
 17. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [The official website of the National Bank of Ukraine], from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
 18. Finansovi rezultaty pidpriemstv do opodatkuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2016 rotsi [Enterprises' consolidated results prior to taxation by type of economic activity in 2016], from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/fr_ed_0416_u.htm [in Ukrainian].
 19. Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiami : Postanova Pravlinnia NBU № 351, pryiniata 30.06.2016 r. [The Regulation for Measuring Credit Risk Generated by Banks' Asset Operations: the Resolution by the National Bank of Ukraine No. 351, approved on 30 June 2016], from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/paran18#n18> [in Ukrainian].
 20. Hladkykh D. M. Osnovni napriamy aktyvizatsii korporatyvnoho kredytuvannia v Ukraini v konteksti postkryzovoho vidnovlennia bankivskoi systemy [The main ways of enhancing corporate lending in Ukraine's banking system in the post-crisis era], from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/korp_kred-54d71.pdf [in Ukrainian].
 21. Zvit pro finansovu stabilnist, cherven 2017 [The report on financial stability, June 2017], from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 вересня 2017 р.